



**Maandag 9 april 2018**

**TivoliVredenburg - Grote Zaal - 20.15 uur**

**Inleiding 19.30 uur Thea Derks**

**Serie Internationale Toporkesten**

## **CITY OF BIRMINGHAM SYMPHONY ORCHESTRA**

**Mirga Gražinytė-Tyla**, dirigent

**Richard Wagner 1813- 1883**

Vorspiel *Tristan und Isolde* (1859)

**Claude Debussy 1862- 1918**

*La Mer* (1903/05)

*De l'aube à midi sur la mer*

*Jeux de vagues*

*Dialogue du vent et de la mer*

Pauze

**Raminta Šerkšnytė** \*1975

*Fires* (2010)

I. *Misterioso*

II. *Con brio*

**Ludwig van Beethoven 1770- 1827**

Symfonie nr. 5 in c opus 67 (1808)

*Allegro con brio*

*Andante con moto*

*Scherzo (allegro)*

*Allegro - Presto*

**Wagner - Vorspiel Tristan und Isolde**

Rond 1844 las Richard Wagner de Keltische legende van Tristan en Isolde in een Duitse vertaling. Hij voelde zich onmiddellijk aangetrokken tot het tragische verhaal van de twee geliefden die zich alleen kunnen verenigen in de dood.

In 1854 maakte hij een eerste ontwerp voor een gelijknamige opera, maar pas drie jaar later onderbrak hij het werk aan *Der Ring des Nibelungen* om deze te schrijven. Hij voltooide *Tristan und Isolde* in 1859.

Wagner was hevig verliefd op Mathilde Wesendonck, de echtgenote van zijn op dat moment belangrijkste mecenas. Mathilde werd zijn muze en hij zette vijf van haar gedichten op muziek, de beroemde *Wesendonck-Lieder*. In zijn autobiografie schrijft Wagner dat twee liederen hiervan fungeerden als voorstudies voor zijn opera, 'Traume' en 'Im Treibhaus'.

Het verhaal van *Tristan und Isolde* heeft een universele bekooring en ook de muziek is van een meeslepende schoonheid. Tristan haalt in opdracht van - de oudere - Koning Marke diens bruid Isolde op uit Ierland. Door een toverdrank wordt het jonge stel echter hopeloos verliefd op elkaar; hun gedoemde liefde kan slechts eindigen met de dood.

Hartverscheurend is de opening van het *Vorspiel*. Een sextsprong omhoog van de celli wordt gevolgd door dalende kleine secundes, eindigend op een dissonant akkoord waarin ook de hobo zich mengt. Deze vervolgt met een stijgende lijn, opnieuw in kleine secundes. Dit leidmotief van hunkering en begeerte loopt als een rode draad door de hele opera.

Ook de overige motieven zijn zeer chromatisch en creëren een gevoel van voortdurend smachten; het orkest vertelt in wezen het hele verhaal. Om met Wagners tijdgenoot Nietzsche te spreken: 'Hij is de grootste miniaturist van de muziek, die in de kleinste ruimte een eindeloze hoeveelheid zin en zoetheid perst.'

**Claude Debussy - La Mer**

Claude Debussy had een hekel aan opgelegde compositie-systemen. Hij vond het 'nuttiger de zonsopgang te bewonderen dan de *Pastorale* (Zesde Symfonie) van Beethoven te beluisteren'. In zijn jonge jaren was hij een bewonderaar van Wagner, wiens opera's hij in Bayreuth gehoord had. Aanvankelijk werd hij sterk door zijn Duitse collega beïnvloed, maar dat veranderde toen hij in 1889 de Wereldtentoonstelling in Parijs bezocht. Daar hoorde hij muziek uit onder andere Java en Spanje.

Dat hielp hem bij zijn zoektocht naar manieren om de traditionele tonaliteit en de daarmee samenhangende sonatevorm te doorbreken. Hij liet zich inspireren door oosterse traditionele muziek en ging pentatonische en hele-toons-tonladders gebruiken, respectievelijk gebaseerd op vijf en zes tonen binnen het octaaf. Hierdoor kreeg zijn muziek een exotisch tintje.

Omdat hij tegelijkertijd vaak de tot dan toe gangbare ritmische puls achterwege liet, resulteerde dit in 'zweverige' en 'vage' muziek, door conservatieven smalend omschreven als 'impressionisme'. Zelf moest Debussy niets van deze

kenschets hebben, en terecht, want hoe kleurrijk zijn composities ook zijn, vormeloos zijn zij zeker niet.

Als kind had Debussy matroos willen worden en zijn leven lang koesterde hij een grote liefde voor de zee. In 1903 voelde hij de behoefte deze muzikaal te portretteren - en trok zich terug in het noordwesten van Bourgondië, in een dorpje aan de Yonne: 'Je zult zeggen dat de oceaan niet bepaald de Bourgondische heuvels omspoelt en dat mijn zeelandschappen studiolandschappen dreigen te worden', schreef hij aan de componist en dirigent André Messager, 'maar ik heb een vracht aan herinneringen, die volgens mij waardevoller zijn dan de werkelijkheid, waarvan de schoonheid vaak het denken doodt.'

Met ongelooflijk raffinement en oog voor detail schilderde Debussy vervolgens een portret van de zee, die schijnbaar immer hetzelfde blijft, maar voortdurend van kleur en ritme verschiet. *La Mer* werd een van zijn meest geliefde werken.

### **Raminta Šerkšnytė - Fires**

Raminta Šerkšnytė werd in 1975 geboren in Kaunas, ruim honderd kilometer westelijk van Vilnius, de hoofdstad van Litouwen. Vanaf haar zevende speelde ze piano en snel daarna ging ze ook componeren. Ze volgde compositie-onderricht bij de vermaarde Osvaldos Balakauskas aan de Muziekacademie van Vilnius. Daarna volgde zij in het buitenland masterclasses bij zulke uiteenlopende grootheden als Louis Andriessen, Magnus Lindberg en György Kurtág.

In 2005 gooide ze hoge ogen tijdens de Gaudeamus Muziekweek met haar compositie *Vortex* voor viool en ensemble. Hierin draait het materiaal voortdurend rond in een vicieuze cirkel, de 'draaikolk' uit de titel. Bij elke 'draai' wordt het geheel dynamischer en gecompliceerder. Datzelfde jaar won ze hiermee het International Rostrum of Composers en inmiddels heeft zij een vaste plaats verworven in het Litouwse en internationale muziekleven.

De muziek van Šerkšnytė haakt aan bij de (post)romantiek, maar incorporeert ook elementen uit (post)minimalisme, jazz en avant-garde. Al vanaf haar eerste stukken overrompelt zij het publiek met haar intense emotionele expressie. Zij heeft tegelijkertijd een groot gevoel voor vorm en instrumentatie en paart een complex web van ritmische texturen aan kleurrijke harmonieën.

Haar belangrijkste inspiratiebronnen zijn het brede spectrum van psychologische gemoedstoestanden en muzikale archetypen. Haar werk is nu eens kalm en meditatief, dan weer mysterieus of nostalgisch, maar kent ook uitbarstingen van vitale energie. Veel van haar composities lijken op geschilderde muzikale landschappen, bijvoorbeeld haar imposante orkestwerk *Aisbergas* (IJsberg Symfonie), waarmee zij in 2000 haar master compositie afsloot.

Dit werk was het eerste in een reeks orkestwerken die zijn

geïnspireerd op natuurverschijnselen en elementaire krachten. Hiertoe behoren ook *Mountains in the Mist* (2005), *Glow* (2008) en het vandaag uitgevoerde *Fires*. In deze tweedelige compositie heeft Šerkšnytė getracht verschillende 'gezichten' van brand weer te geven: van de objectieve gewaarwording dat een ramp nadert tot overweldigende explosies van samengebalde energie.

Het eerste deel, *Misterioso*, opent met etherisch getinkel en aangehouden strijkers- en blazersklanken. Opborrelende motiefjes roepen beelden op van een onderhuids flakkerend vuurtje. De dynamiek wordt krachtiger en lage instrumenten mengen zich in het betoog, waarna het vuur tot een eerste uitbarsting komt. Dan keert de schijnbare rust terug, maar onder de oppervlakte blijft het rommelen, als een vulkaan die op uitbaten staat.

Die explosie volgt met donderend geraas in het tweede deel, *Con brio*, dat opent met fortissimi gespeelde, repeterende thema's van koperblazers en strijkers. Deze herinneren in de verte aan het werk van John Adams. Het steeds dichter wordende weefsel van heftig door elkaar krioelende ritmes en lijnen genereert een toenemende spanning. Dalende melodieën en dito glissandi creëren de indruk van vallende balken en stenen. De boel stort definitief in met een citaat van het openingsmotief van de Vijfde Symfonie van Beethoven. Šerkšnytė knipoogt zo naar haar illustere voorganger: zij componeerde haar stuk voor een Beethovencyclus van het Beiers Radio Symfonieorkest.

### **Beethoven - Vijfde Symfonie**

Eind achttiende eeuw openbaarden zich de eerste symptomen van Beethovens doofheid. In 1802 schreef hij het beroemde 'Heiligenstadt-testament', een brief aan zijn twee broers, waarin hij wanhopig meldt zelfmoord overwogen te hebben. Het enige wat hem daarvan weerhield was de muziek: 'Oh, het leek onmogelijk de wereld te verlaten voor ik geproduceerd had wat ik voelde dat ik moest produceren, daarom verdraag ik dit miserabele bestaan.'

Drie jaar later begon hij aan zijn Vijfde Symfonie, die hij echter pas in 1808 voltooide. Het overbekende ta-ta-ta-tááá (drie achtsten gevolgd door een dalende grote terts) waarmee de symfonie opent, is wellicht het meest geciteerde motief uit de klassieke muziek. De combinatie met de onmiddellijk daaropvolgende herhaling, een toon lager en afgesloten met een kleine terts grifte zich onwrikbaar in ons collectieve muziekgeheugen. Zelf schreef Beethoven hierover: 'Zo klopt het noodlot aan de poort', daarom spreken we ook wel van de 'Noodlotsymfonie'.

Na het enerverende openingsdeel volgt een martiaal *Andante con moto*. De heroïsche thematiek van de koperblazers en de sterke contrasten in dynamiek creëren een gevoel van doelgerichtheid. – De mensheid lijkt al zelfverzekerd op pad naar de vrijheid die Beethoven in zijn

Negende zo meeslepend zal bezingen. In het *Scherzo* jongleert hij veelvuldig met het openingsmotief, terwijl het afsluitende *Allegro* uitgesproken triomfantelijk klinkt. Tijdgenoten werden overrompeld door al die heftige emoties. 'Ik was zo ondersteboven dat ik mijn hoofd niet kon vinden toen ik mijn hoed wilde opzetten', zou de Franse componist Jean-François Lesueur hebben uitgeroepen. Die impact heeft de Vijfde tegenwoordig niet meer, maar zij spreekt onverminderd tot onze verbeelding.

*Thea Derks*

### **Mirga Gražinytė-Tyla**

Mirga Gražinytė-Tyla draagt sinds 2016 de titel Music Director of the City of Birmingham Symphony Orchestra, als opvolger van chef-dirigent Andris Nelsons. Behalve chef-dirigent in Birmingham, is ze een wereldwijd een veelgevraagd gastdirigent. Zo werkte ze samen met het Nationaal Orkest van haar geboorteland Litouwen, het Beethoven Orchester Bonn, Deutsche Radiophilharmonie, het Chor des Bayerischen Rundfunks, Orchester der Mitteldeutscher Rundfunk, het omroeporkest en het kamerorkest van Wenen, Deens Nationaal Symfonie Orkest, Mozarteumorchester en Camerata Salzburg, en het Orkest van de Komische Oper in Berlijn. In de VS werkte ze samen met de orkesten van Seattle en San Diego, en het Juilliard Orchestra in New York.

In 2012-2013 had Mirga Gražinytė-Tyla dankzij de Dudamel Foundation Fellowship bij het Los Angeles Philharmonic Orchestra, bij hetzelfde orkest gevolgd door een aanstelling als assistent-dirigent in de jaren 2014 -2016, en co-dirigent in 2016-2017. Van 2015 tot 2017 was ze Artistiek leider bij het Salzburg Landestheater. In Salzburg won ze in 2012 ook de Salzburg Festival Young Conductors Award, waarna ze haar debuut maakte bij het Gustav Mahler Youth Orchestra tijdens de Salzburger Festspiele. Dit concert in TivoliVredenburg maakt deel uit van een internationale tournee die orkest en dirigent ook naar Duitsland, Oostenrijk (Musikverein in Wenen), België, Luxemburg en Zwitserland voeren. Dit seizoen debuteert ze ook bij o.a. het Orchestre Philharmonique de Radio France in Parijs, Santa Cecilia in Rome, Philadelphia Orchestra, en het orkest van de Metropolitan Opera in de Carnegie Hall in New York.

Gražinytė-Tyla werd geboren in de Litouwse hoofdstad Vilnius in een muzikale familie. Ze studeerde aan het conservatorium van Zürich, aan het Felix-Mendelssohn Conservatorium in Leipzig en het conservatorium van Bologna. Ze behaalde haar bachelor's degree in koor- en orkestdirectie aan de universiteit van Graz. Masterclasses

volgde ze bij o.a. Christian Ehwald, George Alexander Albrecht, Johannes Schlaefli, Herbert Blomstedt, Colin Metters, en Kurt Masur.

### **City of Birmingham Symphony Orchestra**

Het City of Birmingham Symphony Orchestra werd in 1920 opgericht, het eerste orkest in Groot-Brittannië dat door een stadsbestuur werd opgericht. Het oprichtingsconcert werd gedirigeerd door de componist Edward Elgar. Het orkest groeide snel uit tot een van de belangrijkste Britse orkesten en verwierf een naam als avontuurlijk ingesteld orkest, vooral onder de bezielende en langdurige leiding van Simon Rattle. Het orkest droeg bij aan de culturele 'emancipatie' van Birmingham, dat zich op cultureel gebied lange tijd overvleugeld voelde door (naburige) steden als Liverpool en Manchester.

De eerste vaste dirigent van het orkest was Adrian Boult (1889 - 1983), wiens statuut in het Verenigd Koninkrijk vergelijkbaar was met die van Willem Mengelberg in Nederland. Zijn talent bleef ook in Londen niet lang onopgemerkt. Na zes jaar vertrok hij naar de Engelse hoofdstad om daar dirigent te worden van het net opgerichte BBC Symphony Orchestra.

In 1948 kreeg het orkest zijn huidige naam en drie jaar later maakte het orkest zijn debuut in de Royal Albert Hall in Londen. Een ander hoogtepunt was in 1962 de wereldpremière van Benjamin Britten's War Requiem in de (herbouwde) kathedraal van Coventry.

In 1980 werd de toen 25-jarige Simon Rattle aangesteld als chef-dirigent, een functie die hij meer dan twintig jaar bekleedde en waarin het orkest de wereldtop bereikte. De gouden periode van talloze bejubelde plaatopnames en wereldtournees brak aan. Simon Rattle richtte ook de Birmingham Contemporary Music Group (BCMG) op, met orkestleden, geheel gewijd aan eigentijdse muziek. In het verlengde daarvan werd in 1990 de Britse componist Mark-Anthony Turnage aangesteld als vaste componist voor het orkest, wat een reeks nieuwe werken opleverde, waaronder *Three Screaming Popes*. In 1995 werd hij opgevolgd door Judith Weir. Behalve aan haar gaf het orkest ook compositie-opdrachten aan Luciano Berio, Tristan Murail en Toru Takemitsu.

Na het vertrek van Sir Simon Rattle in 2002 naar de Berliner Philharmoniker, werd de Fin Sakari Oramo benoemd als Rattles opvolger. Ook hij ontpopte zich als een dirigent van wereldformaat, net als zijn opvolger Andris Nelsons, die vanaf 2008 chef-dirigent was. Rattle, Oramo en Nelsons dirigeerden ooit ook in Muziekcentrum Vredenburg en TivoliVredenburg, o.a. met het Rotterdams Philharmonisch Orkest en het Radio Filharmonisch Orkest.

**City of Birmingham Symphony Orchestra**

Viool I: **Tomo Keller, Jonathan Martindale, Phillip Brett, Peter Liang, Colin Twigg, Colette Overdijk, Kirsty Lovie, Amanda Lake, Emma Purslow, Mark Robinson, David Gregory, Ruth Lawrence, Catherine Chambers, Adam Hill**

Viool II: **Peter Campbell-Kelly, Kate Suthers, Moritz Pfister, Eleonora Consta, Bryony Morrison, Caroline Simon, Charlotte Skinner, Claire Sledd, Gabriel Dyker, Austin Rowlands, Amy Littlewood, Eloise Prouse, Imogen Cox**

Altviool: **Chris Yates, Adam Romer, Michael Jenkinson, Angela Swanson, David BaMaung, Elizabeth Fryer, Catherine Bower, Jessica Tickle, Helen Roberts, Cheryl Law**

Cello: **Eduardo Vassallo, Hetty Snell, David Powell, Miguel Fernandes, Catherine Ardagh-Walter, Helen Edgar, Jacqueline Tyler, Lorenzo Meseguer Luján, Corinne Frost, Philippa Schofield**

Contrabas: **Anthony Alcock, Julian Atkinson, Jeremy Watt, Mark Goodchild, Sally Morgan, Mark Doust, Julian Walters,**

Dwarsfluit: **Marie-Christine Zupancic, Veronika Klirova**

Piccolo: **Lina Baublyté, Elizabeth May**

Hobo: **Rainer Gibbons, Emmet Byrne**

Althobo (Engelse hoorn): **Rachael Pankhurst**

Klarinet: **Oliver Janes, Jillian Allan**

Es-klarinet: **Joanna Patton**

Basklarinet: **Mark O'Brien**

Fagot: **Helma van den Brink, Stanley Kaye-Smith, Connie Tanner**

Contrafagot: **Margaret Cookhorn**

Hoorn: **Nicolas Fleury, Michael Kidd, Mark Phillips, Jeremy Bushell, Martin Wright**

Trompet: **Jonathan Holland, Toby Street, Richard Blake, Jonathan Quirk, David Price**

Trombone: **Richard Watkin, Anthony Howe**

Bastrombone: **David Vines**

Tuba: **Graham Sibley**

Pauken: **Matthew Hardy**

Slagwerk: **Adrian Spillett, Andrew Herbert, Toby Kearney, Cliff Pick, Danny Martinez**

Harp: **Elizabeth Bass, Vicky Lester**

Piano/Celeste: **Ben Dawson**

Dit concert is mede mogelijk gemaakt door een donatie uit het TivoliVredenburg Fonds.

**TIVOLI  
VREDEN  
BURG** *f* **ONDS**

10  
DONDERDAG  
05

**BIJ**  
NEDERLANDSE  
**BACH**  
BACHVERENIGING  
**THUIS**

TIVOLI  
VREDEN  
BURG

20  
ZONDAG  
05

**BRAHMS**  
**EIN**  
**DEUTSCHES**  
**REQUIEM**

ORKEST VAN DE  
ACHTTIENDE EEUW  
& CAPPELLA  
AMSTERDAM

TIVOLI  
VREDEN  
BURG